

Af Anette Prehn, sociolog, sangskriver og forfatter
Foto: Steen Don

JEPPE AAKJÆR KAN LÆRE OS AT FØLE FORBUNDETHED MED NATUREN

FEATURE Sociolog og sangskriver Anette Prehn er gået på opdagelse i forfatteren Jeppe Aakjærs gamle breve, foredrag og erindringer. Inspireret af teksten på hans gravsten, hvor han skriver om ”asken af usungne sange”, har Prehn *upcyclet* nogle af Aakjærs kulturelt kasserede tekster og forfattet 21 nye sange, som gør Aakjær yderst aktuel og vedkommende – særligt når det gælder vores forhold til naturen.

INTRODUKTION

Når vi befinder os i naturen, mødes vi ofte af en følelse af, at alting hænger sammen i et stort økosystem. At der er skrøbelige balancer, sammenhænge og vækster, vi skal værne om, men også at naturen er så meget større end os. At den vil overleve menneskehedens tid.

Denne forbundethedsfølelse er vi dog forsøgt franarret igennem årtier. Her har dagsordenen været hyperindividualistisk: Mig, mig, mig. Vi fjernede os fra naturen og de stille glæder. Vi blev forventet at pille os i navlen, til hjertet det blødte. At søge indad. At elske os selv, før vi eventuelt kunne mobilisere overskud til at elske andre.

Men meningsfuldheden findes snarere i at række ud og forbinde os – end i at kigge indad og usædvanliggøre os. En vej til forbundethed ligger og venter på os i naturen. Vi kan opsøge den i ærefrygt og taknemmelighed samt med ønsket om at forvalte den med omtanke og så frø, som kommende generationer kan glædes ved.

At Jeppe Aakjær er højaktuel i dag, viser hans prosatekster om natur. Tag for eksempel hans konstatering af, at “hver grøftkant er som en lille afbildning af Edens Have”. Ordene rummer en dyb påskønnelse af grøftkantens liv og rolle i Danmarks natur og poesi.

Betydningen af grøftkanten har dog længe været overset i den almene offentlighed. Dels er gødning fra dyrkede marker trængt ned i grøftkanterne, hvilket har skabt en kvælstofrig jord med græs, som blomster og urter har svært ved at trænge igennem, og desuden givet gode betingelser for brændenælder, som kvæler nøjsomhedsplanterne. Dels har kommunerne i årtier slået græs i grøftkanterne og ladet det afslåede materiale ligge, hvilket yderligere har bidraget til at fortrænge det vilde planteliv med negative effekter, for eksempel for bier, firben, frøer og salamander. Nutidens ønsker om at få det vilde, farverige blomsterflor tilbage – med blå kornblomster, lyslilla engelskgræs, knaldrøde valmuer, rødviol gederams og gul engblomme (som var Aakjærs mors favorit) – ligger i tråd med Aakjærs hjerte.

Aakjær var en mester udi at danne billeder, men også i at vække sanser. Hans ærinde er i høj grad naturterapeutisk: Opsøg naturen for at åbne dit hjerte og bruge dine sanser – og nyd godt af de mange gode afledte effekter. I dag udskriver læger i flere lande natur på recept. I Japan praktiserer man skovbadning, og forskere har fundet ud af, at mennesker, der på denne måde bader i sanseindtryk fra skoven, har lavere niveauer af langtidstresshormonet kortisol end forsøgspersoner, der går den samme distance på et løbebånd i et laboratorium. Det grønne, naturlige miljø har i sig selv betydning for vores velbefindende.

Alt dette forstod Aakjær intuitivt – og via sin erfaring. Vi skal se, hvor smukke og naturhyldende ord der pibler frem af hans prosa. Vi skal også se, hvor sanseligt han går til værks.

Mennesket har syv sanser, og Aakjær evnede at sætte fot i dem alle. Han skriver et sted om den sanselige væren med “alle sanser spændt til det yderste”.

Nogle af vores sanser er såkaldte fjernsanser, fordi sanseindtrykkene kommer til os *udefra*:

- Synssansen
- Høresansen
- Smagssansen
- Lugtesansen

Andre er nærsanser, fordi sanseindtrykkene stammer *indefra*; fra vores egen krop:

Balancesansen. Den registrerer vores bevægelser, særlig af hovedet samt omdrejninger.

Berøringsansen. Den opfatter tryk og smerte, temperaturer og strukturer, herunder facon og overfladefornemmelse.

Muskel-led-sansen. Den registrerer kroppens og lemmernes indbyrdes position og bevægelse i forhold til hinanden, herunder træk, tryk, muskelspænding og kropsholdning.

De fleste af os kan fra fødslen af bruge alle vores sanser, men sanser skal stimuleres alsidigt for at modnes og forblive velfungerende. Når vi bruger – og dermed træner – vores sanser, giver det et rigere erfaringsrum og bedre forudsætninger for at opfatte, føle, tænke og udtrykke os med nuancer. Naturen kan på helt særlig vis stimulere og udvikle vores sanseapparat – særligt når vi tilgår den med undren og nysgerrighed. Sokrates mente ligefrem, at undren er begyndelsen til visdom. Vi “risikerer” altså at få meget mere med, når vi vækker vores undren og sanselighed i naturen.

Ophold i naturen er dog langtfra ensbetydende med at opleve *en sansende forbundethed med naturen*. Stadig flere bruger mest af alt naturen på målstyret vis: som en kulisse for en grillfest, en festival eller mountainbiketruening. Men Aakjær kan lære os at færdes i naturen i en mere receptiv, modtagende og ydmyg tilstand, hvor det netop er stilheden og forbundetheden, måske endda aleneheden, vi bevidst opsøger. Du behøver hverken at være ekspert i flora eller fauna, du behøver blot at åbne og forbinde dig. Aakjærs ord og billeder kan bane vej til et liv med og i naturen på måder, der smitter med livsmod, selvforglemmelse og sprudlende jubel: et højt følelses- og erkendelsesmæssigt smittetryk.

JEG ELSKER DIG JORD

*Jeg elsker dig Jord med dit myldrende liv
og runde, roterende måne.
Med sol i det blå, der gir glans om hvert siv.
Al skønhed vi her får at låne.*

*Du bugtende å med din rivende strøm
i græsstrå til fårenes tunger.
En fred og en dybde, en blidhedens drøm.
En vejrtrækning med begge lunger.*

*Du klukkende krusning, der let kom og gik.
Hvor intet ku' tages for givet.
En milelang, ringlende streng af mystik:
Symbolet på selveste livet.*

*Du herlige land på den fladeste egn.
Hver dag ligner aldrig en anden.
Din frodighed næres med gaver af regn
og arter, der gir til hinanden.*

*Jeg elsker dig Jord, hver en paradiseng,
hvor ord fisker rytme, der nynner.
Ved duftende grøde, i omsluttet ring.
Hvor alting så tidløst begynder.*

Jeg elsker dig Jord blev min første usungne sang. Den, der for alvor vakte min vantrø nysgerrighed: Kunne der virkelig gemme sig sange i Jeppe Aakjærs prosa? Så snart jeg hørte komponist Kristian Bisgaards inderlige melodi til teksten, forstod jeg, at svaret var "ja", og det gav mig mod på at finde flere.

De ord, der lagde kimen til sangen, lyder:

"Jeg elsker dig Jord med dit myldrende liv, med din sol i det blå, med din drejende runde måne."

Jeg læste ordene igen. Denne gang højt. Og igen. Det var, som om lyrikken allerede boede i dem. Der var noget salmeagtigt, storslået, andægtigt og inderligt over dem.

Herefter begyndte kombinatoriklegen. Jeg faldt over rig metaforik og sansemættede stemninger fra barndommens land omkring Karup Å:

"Sådan blev Karup Å under alle årets og vejrets omskiftelser en milelang ringlende streng med mystik og det, som ligger over al forstand ... Den rinder af sted mod det fjerne og ukendte og bliver et symbol på selve livet."

Jeg fandt ord for, hvilken kolossal betydning naturen og landskaberne har haft for Aakjærs formning og eksistentielle dannelse:

"Der er en intim forbindelse mellem min digtning og Karup Å, ja det er vel tvivlsomt, at jeg var bleven den digter, jeg er, hvis ikke jeg var bleven født på denne ås bredde. I hvert fald er det mig bevidst, at de dybeste glæder, jeg har haft, har jeg oplevet ved denne å og i dens enge."

DEN ANTROPOCÆNE TIDSALDER

Hvad har formet os til dem, vi er? Hvilke oplevelser fra barndommen ses i de valg, vi træffer i dag, i de værdier, der er vores? Aakjærs forbundethed med naturen fra barnsben rejser med ham. Han forbliver, om man så må sige, tro mod landskaberne omkring Karup Å hele sit liv.

Menneskeheden lever i det 21. århundrede i vid udstrækning adskilt fra naturen. Vi lader biodiversiteten på kloden indskrænke. Som Connie Hedegaard udtrykker det i podcasten "De utålmodige", som hun er vært på sammen med professor Katherine Richardson: "At arter – om det er dyr eller planter – uddør i et stadig hurtigere tempo, er skidt for levevilkårene på Jorden. Det er tegn på nogle fundamentale ubalancer i vores økosystemer, og moralsk set er det også et gigantisk ansvar, vi men-

nesker påtager os ved ikke at handle."

Vi mennesker har i mange årtier med største selvfølgelighed inddraget Jordens naturområder for at opdyrke og bygge. Vi betragter kloden som en blanding af en lagerhal, vi uophørligt kan hente ressourcer fra, og en losseplads, vi har ret til at plastre til med plastik, atomaffald og ligegyldighed.

Menneskeheden har udviklet sig til at være en egentlig geologisk faktor på linje med vulkaner, jordskælv og meteornedslag. Forskere fra forskellige felter kalder denne periode i klodens historie for "antropocæn", det betyder "menneskets tidsalder". Vores art er nemlig blevet en planet- og klimaforanderende kraft, hvis spor vil kunne findes af fremtidige generationer i de geologiske lag.

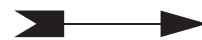
NATUREN HAR FORRET IFØLGE AAKJÆR

Hvis vi skal kunne se kommende generationer – og os selv – i øjnene og i øvrigt håndtere både den klima-, den miljø- og den biodiversitetskrise, som vi står midt i, er vi nødt til at sadle om. Vi må revidere synet på os selv som art. Vi må ændre vores selvbillede og begynde at se os selv som ydmyge gæster, der udviser respekt for naturens rytme, systemer og skrøbelige balancer. Vi må forlade den ødelæggende illusion af, at mennesket lever adskilt fra naturen, og opøve en dybere følelse af forbundethed.

Som Aakjær-kenderen professor emeritus Johannes Nørregaard Frandsen udtrykker det, er Aakjærs natursyn af en sådan art, at "naturen har forret". Aakjær så i følge Frandsen naturen "som det absolute" og talte for, at mennesket forstod at "folde sig ind i traditionen og naturen" i det, der er langt større end os selv.

Før corona var der ikke særlig mange danskere, der opsøgte naturen. En Kantar Gallup-undersøgelse fra 2018 viser, at nutidens børn kun tilbringer halvt så megen tid i naturen, som bedsteforældregenerationen gjorde det, da de var børn. Under pandemien myldrede en stor del af befolkningen dog ud i den. Måske fordi gåture i naturen var noget nær det eneste, vi kunne foretage os sammen under nedlukningerne: Ud under åben himmel med god afstand, mens snakken gik. Eller i stille vandring med os selv.

Persontællerne hos landets største jordbesidder, Aage V. Jensen Naturfond, talte mere end dobbelt så mange besøgende på fondens mange naturarealer i 2020 sammenlignet med 2019. Men én ting er at

PÅ GÅDEJAGT EFTER JEPPE AAKJÆRS USUNGNE SANGE

*Af Anette Prehn
Gyldendal 2021, 224 sider*

Bogens sangtekster er sat på melodi af komponist Kristian Bisgaard i nodehæftet "21 usungne sange".

opsøge naturen og finde ud af, hvor der er smukt at gå, og hvordan man færdes i den i respekt for plante- og dyreliv. Noget andet er, om vi har forudsætninger for at forstå den, respektere den og give den forret, når vi færdes i den.

ER RØDSPÆTTEN EN FUGL?

I 1958 blev faget naturhistorie i den danske folkeskole udskiftet med faget biologi. Det oprindelige formål om at erhverve sig "Kendskab til Hovedtyperne af danske Dyr og Planter og de Forhold, hvorunder de lever" forsvandt. I stedet skulle eleverne nu til at dygtiggøre sig i de mere overordnede dynamiske processer såsom fotosyntese, evolution og økologisk kredsløb. Mere teoretisk kompleksitet, skidt med de sansenære detaljer. De store linjer, kort sagt. Over årene er kendskabet til de enkelte dyr og planter og deres samspil stille og roligt groet til hos de fleste af os. Vores sprog er blevet fattigere derved. Vi går i naturen og kan måske sige "fuglen" eller "træet", men ved vi, om vi taler om en bogfinke, gråspurv eller grønirisk – eller om vi står foran en eg, ask eller bøg?

I september 2019 kunne netmediet Zetland slå hovedet på søm-met ved at fortælle, at hver femte unge dansker tror, at en rødspætte er en fugl. Journalisten spurgte ved den anledning, om det overhovedet er muligt at passe på noget, man ikke kender til.

I Storbritannien har det vakt furore og debat, at en klassisk børneordbog fra Oxford har fjernet ord som "agern", "bregne", "brombær" og "lærke" i sin seneste udgave, fordi de fleste børn alligevel ikke har nogen erfaring med disse. I stedet er der blevet gjort plads til mange nye ord af mere digital karakter. Aakjær ville vende sig i sin grav. Han er om nogen lærkens ambassadør. En lærke har sågar fundet vej til hans gravsten, indgraveret over teksten mellem to kornaks.

FORBUNDETHED MED NATUREN

Naturligvis kan man *føle* for naturen uden at være decideret biologisk vidende og kunne artsbestemme bredt. Ligesom man – som biolog Nikolaj Voldum Ahlburg, underviser i naturdannelse på Testrup Højskole, påpeger det – "kan elske kongehuset, selvom man ikke kender kongerækken". Spørgsmålet handler nok mere grundlæggende om, hvorvidt, hvor meget og *hvordan* vi færdes i naturen, snarere end om vi er eksperter i flora og fauna.

Aakjærs mere ydmyge natursyn og forbundethed med naturen titter frem mange steder i hans prosa. Både i form af lyriske ord og overraskende billeder. Jeg fandt andre elementer at lege med til brug for min digtning af "Jeg elsker dig Jord". For eksempel Aakjærs proklamation af:

"O, landet, landet! Der bor Gud; det er det eneste sted, hvor man ånder med begge lunger."

Det blev i den usungne sang og min bearbejdning til "en vejrtrækning med begge lunger".

Ordene "aldrig har jeg på den vide Jord mødt en fred, en stemning, der i dybde og blidhed kunne måle sig med den ... i disse paradisiske enge" blev i verselinjer i henholdsvis strofe 2 og 5 til "En fred og en dybde, en blidhedens drøm" samt "Jeg elsker dig Jord, hver en paradising".

Aakjær gik som barn og passede får og opfattede engene ved Karup Å som "altings begyndelse". Han holdt af at fiske og af det "fortryllende vand, der klukker sine sange". Jeg ser ham for mig stå dér time efter time og lytte til vandets klukken.

SPORSÆTTENDE SANSNINGER

Aakjær havde en udpræget rytmesans. Han fortæller om sin dig-

"Aakjærs ord og billeder kan bane vej til et liv med og i naturen på måder, der smitter med livsmod, selvfor-glemmelse og sprudlende jubel: et højt følelses- og erkendelsesmæssigt smit-tetryk."

temetode, at han stampede rytmen op af jorden, og at han hørte rytmen alle vegne: "den er i himlen, den er på Jorden". Måske blev hans rytmesans grundlagt af de mange timer ved den klukkende å?

Aakjær fangede fisk og rytmer, men også dufte. Som her:

"Engbundens duftende grøde og kobjælder og rødkløver slog en paradisisk bølge op om min lille person."

Paradisiske bølger var der til gengæld ingen af, når han var i København. Aakjær var stærkt kritisk over for den konstante larm og uro i storbyen:

"Det er det herlige ved landet, at den ene dag er aldrig helt som den anden ... den fladeste, kedeligste egn på heden er morsommere end København."

Vores mistede erfaringer med og i naturen har naturligvis betydning, også i vores hjerne. Theresa Schilhab, som er forskningsleder for Naturlig Teknik på Center for Børn og Natur, refererer til hjerneforskning, der viser, at hjernen aktiveres langt rigere, når vi hører ord, som vi har konkret erfaring med – som vi har sanset – end når vi hører et ord, der bare forbliver et ord for os. Hun fortæller blandt andet om det i en artikel, der sigende hedder "Det, jeg sanser, husker jeg".

Andetsteds understreger Schilhab, at når vores krop er involveret i indlæringen af sprog, får vi en meget dybere forståelse af sproget. Vi forbinder for eksempel ordet banan med andet og mere end begrebet og en tegning af den. Også smagen, duften, teksten samt den situation, vi typisk har fået bananen tilbudt i, aktiveres: "Sproget hjælper os til at få begreber på det, vi oplever eller føler. Begreberne er vigtige for, at vi kan forstå og håndtere det, der foregår i os selv, og det, der foregår i andre mennesker. Vores modersmål, som vi lærer, når vi er helt små, er indfældet emotionelt, kropsligt, sansebaseret. Det er de første fremmedsprog, som vi lærer i skolen, ikke på samme måde. Og derfor glemmer vi dem også nemmere."

Med andre ord hænger sanserigdom og sprog tæt sammen, og jo tidligere vi gør os sansende oplevelser med et aktivt sprog og sange, som perspektiverer og beriger, jo dybere spor sætter det i os. Aakjær oplevede så sporsættende sansninger, lege og refleksioner i naturen som barn, at de rejste med ham hver evig eneste dag siden. Naturen blev hans balancepunkt og betroede, uanset hvor han fysisk befandt sig.

Det kan naturen nemlig: sætte spor. I os og i vores børn og børnebørn, når vi vel at mærke lader dem lege og sanse i den. Vi kan forbinde os med steder og oplevelser i naturen, der rejser med os. ✨

Dette er et uddrag af bogen "På gadejagt efter Jeppe Aakjærs usungne sange". Trykt med tilladelse fra forfatteren.